

10

Mart 2010

İKV DEĞERLENDİRME NOTU

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ
KIBRIS'TAKİ MÜLKİYET SORUNUNA İLİŞKİN
DAVALAR HAKKINDAKİ KARARINI
AÇIKLADI

Can Mindek

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI

www.ikv.org.tr

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KIBRIS'TAKİ MÜLKİYET SORUNUNA İLİŞKİN DAVALAR HAKKINDAKİ KARARINI AÇIKLADI

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kıbrıs'ta sürmekte olan mülkiyet sorununa ilişkin açılan 8 davayı birleştirerek ele aldı ve söz konusu davalara ilişkin kararını 5 Mart 2010 tarihinde açıkladı. Başvuru konuları ve Mahkeme'nin tutumunun daha detaylı bir şekilde aşağıda incelendiği davaya ilişkin olarak Mahkeme, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) kurulmuş olan Taşınmaz Mal Komisyonu'nun (TMK) etkili bir iç hukuk mercii olduğuna ve davaların öncelikle bu Komisyon'a götürülerek iç hukuk yollarının tüketilmesi gerektiğine hükmetti.

Bağımsız ve tarafsız bir yargı organı olarak çalışan TMK'nın, Kıbrıslı Rumların terkettikleri taşınmazlarına ilişkin olarak takas, iade veya tazminat kararı verebileceği ifade edildi. Mahkeme, davaların kendi önüne getirilebilmesi için iç hukukun tüketilmesine vurgu yaparken, bu kararın KKTC'nin tanınması anlamına gelmediğinin de altını çizdi.

Karara ilişkin detaylara geçmeden önce TMK hakkında yapılması gereken önemli bir hatırlatma bulunuyor. Söz konusu Komisyon, *İksenides-Arestis* davası kapsamında, Türkiye'ye yönelik bir iç hukuk yolu olarak kabul edilmişti. Tazminat ve iade istemiyle Türkiye aleyhine açılan davada Mahkeme, Türkiye'yi mülkiyet sorununa yönelik etkili bir çözüm yolu bulmaya çağırarak, Türkiye de KKTC ile işbirliğinde bu Komisyon'u kurmuştu. Dolayısıyla, söz konusu iç hukuk yolu, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararıyla uluslararası tanınmışlığı bulunmayan KKTC'nin değil Türkiye'nin bir tasarrufu olarak değerlendiriliyor. Bu husus, kararda müteaddit defalar belirtiliyor.

AİHM tarafından karara bağlanan davalarda ortaya koyulan en önemli unsur şu: Kıbrıs sorununun çözüm yeri mahkeme salonları değil, müzakere masası. Adada kapsamlı müzakerelerin devam ettiği dönemde İnsan Hakları Mahkemesi tarafından sonuca bağlanan söz konusu davalar, mülkiyet sorununun aşılması açısından da büyük önem taşıyor. Özellikle Orams kararının (Avrupa Adalet Divanı tarafından alınmıştı) yarattığı olumsuz havayı dağıtması bakımından etkili olacak bir gelişme.

Mahkeme hangi davaları birleřtirdi ve řikayetler nelerdi:

1. Demopoulos ve diđerleri 46113/99
2. Chrysostomi 3843/02
3. Lordos ve Lordou Anastasiadou 13751/02
4. Kanari-Eliadou ve diđerleri 13466/03
5. Sotiriou ve Moushoutta 10200/04
6. Stylas 14163/04
7. Charalambou Onoufriou ve diđerleri 19993/04
8. Chrisostomou 21819/04

Söz konusu davalarda ortaya koyulan temel gerekçe, davacı Kıbrıslı Rumların KKTC topraklarında taşınmaz mülke sahip oldukları ve bu mülklere 1974 yılından beri Türk askerlerinin adadaki varlığı nedeniyle ulaşamadıklarına dayanıyor. Dolayısıyla, Kuzey Kıbrıs'ta sahip oldukları evlerine, mal ve mülklerine erişim haklarının engellendiğini öne sürüyorlar. Bahsedilen davalarda yer alan şikayetler temel olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) madde 8 ve Sözleşme'ye Ek 1 no'lu Protokol madde 1/1 kapsamında değerlendirildi.

Türkiye tarafından yapılan savunma iç hukuk yollarının Rumlar tarafından tüketilmediği üzerine kuruldu. Mahkeme, Türkiye'nin KKTC tarafından yürütölen hukuki tasarruflardan sorumlu tutulmama yönündeki talebini ise "yapay" buldu ve reddetti. AİHM, İksenides-Arestis davasını hatırlatarak, TMK'nın kurulmasının, Türkiye'nin KKTC'deki iç hukuk işlemlerinden sorumlu tutulmasının bir sonucu olduğunu vurguladı.

AİHM nasıl bir yol izledi?

Mahkeme, tarafların öne sürdükleri gerekçelerden hareket ederek yargılamasını iki temel konu üzerinden yürüttü. İlk olarak, iç hukukun tüketilmesi ilkesinin Kıbrıslı Rumların KKTC'deki mülklerine ilişkin duruma uygulanıp uygulanmayacağını; ikinci olarak da TMK'nın bu bağlamda etkili bir çözüm ortaya koyup koymadığını inceledi. AİHM, önüne gelen başvurular ve savunmalar doğrultusunda aşağıda belirtilen hususlardan hareket ederek bir karara ulaştı:

- KKTC'de yer alan Komisyon'un söz konusu davalar açıldıktan sonra kurulmuş olması nedeniyle tüketilmesi mecburi bir iç hukuk yolu olmaktan çıktığını öne süren davacılara karşılık olarak; Mahkeme'nin normal şartlarda davanın açıldığı tarihteki iç hukuk yollarını esas aldığı, ancak belirli bazı durumlarda istisnalar uygulayabildiği ifade edildi. Bu kapsamda, ikincilik ilkesi uyarınca TMK'nın erişilebilirliği ve etkinliği bakımından bir iç hukuk yolu olarak değerlendirilmesine karar verdi.
- Etkili bir çözüm mekanizmasının bulunmadığına ilişkin iddiaya karşılık olarak, Mahkeme, eski durumun değiştiğini ve TMK'nın çözüm için gerekli ortamı sağladığını vurguladı.
- AİHM, mülkiyet sorununa ilişkin davalarda bir iç hukuk makamı olarak TMK'ya başvurulmasının KKTC'nin tanınması veya uluslararası toplumun Kuzey Kıbrıs hakkındaki yargılarının değişmesi anlamına gelmeyeceğini belirtti. Mahkeme aynı zamanda maddi veya yasal sınırların iç hukuk yollarının tüketilmesini engellemeyeceğini ifade etti.

- AİHM, Kıbrıslı Rumlar tarafından açılan davalarda mülklerini kullanamamalarından doğan maddi zararın tazmininin talep edildiğini, mallarını yitirmelerinden dolayı bir tazminat talebinin öne sürülmediğini belirtti. Mahkeme bu noktadan hareketle, KKTC'de mal veya mülk sahibi olan Kıbrıslı Rumların, Kıbrıs sorunu çözülene kadar dönemsel olarak AİHM'de dava açabileceklerini not etti. Buna ek olarak, geçen yıllar içerisinde mal ve mülklerin birçok kez el değiştirdiğini, mülkiyetin sahipliğini öne sürenlerin bazılarının söz konusu mülkleri hiç görmediklerinin altını çizen AİHM, mülkiyete ilişkin öne sürülebilecek kayıpların spekülâtif bir hal aldığını vurguladı.
- Yukarıdaki saptamaların, mülk sahiplerinin haklarının ortadan kalktığı anlamına gelmediğini ifade eden Mahkeme, Türkiye'den de iddia sahiplerine, hiçbir koşula bağlı olmadan mülklerini geri vermesini talep etmelerinin gerçek dışı olacağını belirtti.
- Mahkeme bunun yanı sıra, Türk askerinin adadaki varlığının uluslararası toplum tarafından yasa dışı bir işgal olarak algılanmasının, AİHM'in, İnsan Hakları Sözleşmesi'ni farklı yorumlaması anlamına gelmeyeceğini vurguladı.

Mahkeme nasıl bir sonuca ulaştı?

AİHM, Sözleşme'ye Ek 1 no'lu Protokol madde 1/1 temelinde yaptığı yargılama sonucunda şu iki noktayı ortaya koydu: (i) Kıbrıslı Rumların mülkiyet sorununa ilişkin davalarda TMK erişilebilir ve etkili bir çerçeve sunmaktadır; (ii) davacı mülk sahipleri bu iç hukuk yolunu tüketmemişlerdir ve başvuruları bu sebeple reddedilmelidir. Mahkeme, bu görüşünün TMK'nın kullanılmasını zorunlu kılmadığını, dava açmak için başvuruda bulunanların Kıbrıs sorununda siyasi çözüme ulaşılmasını bekleyebileceklerini de vurguladı.

AİHS madde 8 kapsamındaki yorumunda da Mahkeme, benzer bir sonuç ortaya koyarak iç hukuk yollarının tüketilmediğini belirtti. Aynı zamanda, mülk sahiplerinin manevi tazminat davası açabilmeleri için TMK'nın gerekli hukuki şartları sunduğu ifade edildi. Ayrıca, mülkiyet davalarında "ev" kavramının ele alınması için bahse konu mülkün dava sahibi tarafından belirli bir süre işgal edilmesi gerektiği vurgulandı. Bu çerçevede, 1974 yılında ailesine ait evden uzaklaşan ve 2 numaralı davanın sahibi olan kişinin neredeyse tüm hayatı boyunca ailesiyle birlikte başka bir yerde yaşadığını hatırlatılarak, gelecekte o mülk üzerinde hak iddia etmesinin nazari ve spekülâtif olacağı Mahkeme tarafından belirtildi.

Şimdi ne olacak?

AİHM tarafından alınan kararın en önemli sonuçlarından biri, özel olarak mülkiyet sorunu ve genel olarak Kıbrıs konusunun çözüm yerinin mahkeme salonları değil müzakere masası olduğunu göstermesidir. Buna ek olarak Mahkeme, ikisi yabancı yedi yargıçtan oluşan Komisyon'un etkili ve erişilebilir bir iç hukuk yolu olduğunu vurguladı. Ne var ki, bu durum Komisyon tarafından alınan kararların nihai sonuç olduğu anlamına gelmiyor. Başvuru sahipleri temyiz için AİHM'e gidebilecek. Karar aynı zamanda KKTC'nin resmi veya fiili tanınması anlamını da taşıyor. Bu iki noktadaki ayırımın iyi yapılması çok önemli.

Mahkeme'nin davaları görmeye başladığı Kasım 2009'da Komisyon'un karara bağladığı dava sayısı 433'tü ve bu sayı kararın alındığı 5 Mart 2010'da 455'e yükseldi. TMK, 94 davada dostane çözüm bulunmasını sağlarken toplam 86 davada yaklaşık 40 milyon sterlin tazminat ödenmesini kararlaştırdı. Aynı zamanda 6 iade, 2 takas kararı da TMK'nın uygulamaları arasında yer alıyor.

Karar, Kıbrıs'ta iki lider arasında yürütülen kapsamlı müzakereleri yönlendirecek veya liderlerden birine avantaj sağlayacak bir içeriğe sahip değil. Dolayısıyla Avrupa Adalet Divanı'nın "Orams" kararında olduğu gibi mülkiyet başlığını daha da zorlaştıracaklarını söylemek zor. Hatta Annan Planı'na ilişkin değerlendirmelerin olduğu bölümün satır aralarında, Kıbrıslı Rumlara mülkiyet anlaşmazlığının yarattığı mağduriyette payının bulunduğu hatırlatılıyor.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Madde 8 (Özel hayatın ve aile hayatının korunması):

1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.
2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu otoritesinin müdahalesi, ancak ulusal güvenlik, kamu emniyeti, ülkenin ekonomik refahı, dirlik ve düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda, zorunlu olan ölçüde ve yasayla öngörülmüş olmak koşuluyla söz konusu olabilir.

Ek 1 Protokol, madde 1/1 (Mülkiyetin korunması):

Her gerçek ve tüzel kişinin mal ve mülk dokunulmazlığına saygı gösterilmesini isteme hakkı vardır. Herhangi bir kimse, ancak kamu yararı sebebiyle ve yasada öngörülen koşullara ve uluslararası hukukun genel ilkelerine uygun olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılabilir.